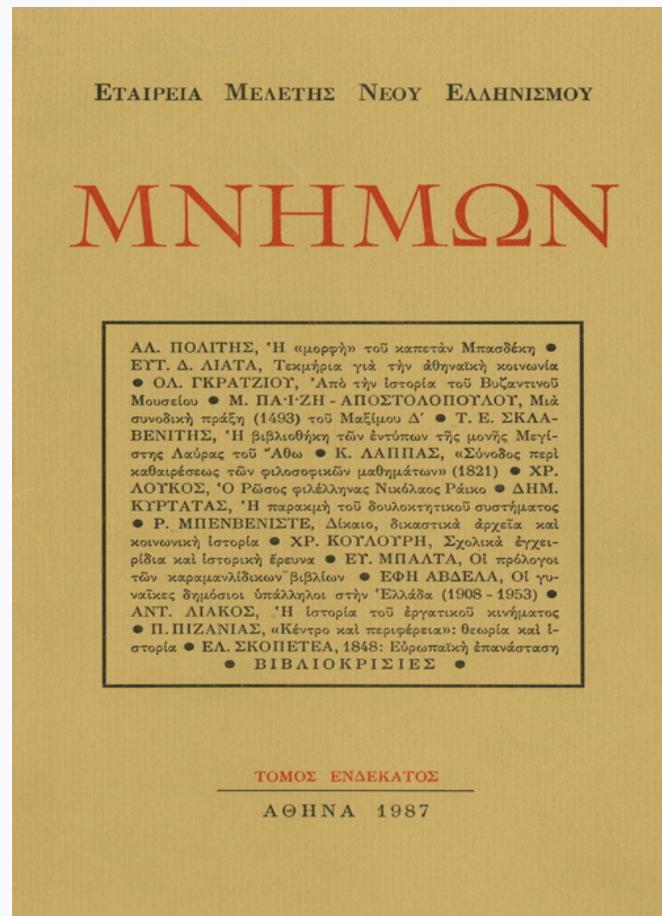

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Alberto Caracciolo, ROMA. Una capitale singolare

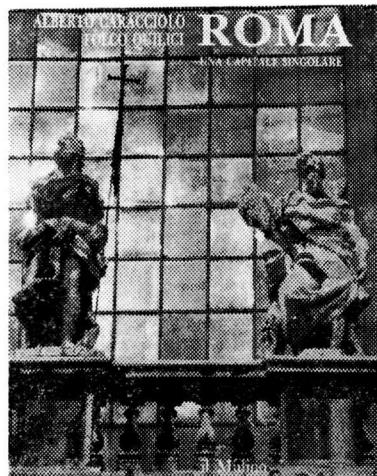
MARIA XΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.613](https://doi.org/10.12681/mnimon.613)

Βιβλιογραφική αναφορά:

XATZHIΩANNOY M. X. (1987). Alberto Caracciolo, ROMA. Una capitale singolare. *Mnimon*, 11, 322–324.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.613>

Alberto Caracciolo,
ROMA
Una capitale singolare
έκδ. Il Mulino
Μπολόνια 1985
214 σελ.

Οι έκδόσεις μεγάλου σχήματος μὲν ἔγχρωμη εἰκονογράφηση, ίδιαίτερα γύρω ἀπὸ τὶς ιστορικὲς πόλεις, εἶναι συνήθως ἔργα ἀρχιτεκτόνων - πολεοδόμων ἢ ιστορικῶν τῆς τέχνης. Σὲ μιὰ προσπάθεια διεύρυνσης αὐτῆς τῆς ὀπτικῆς ὁ Ιταλικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος Il Mulino ἔγκαινασε τὸ 1984 μιὰ σειρὰ ἀφιερωμένη στὶς μεγάλες ιστορικὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας. Τὸ πρῶτο βιβλίο τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἀπὸ τὸν Fernand Braudel σὲ συνεργασία μὲ τὸν φωτογράφο Foleo Quilici ἦταν ἀφιερωμένο στὴν Βενετία. 'Ο Alberto Caracciolo, καθηγητὴς τῆς ιστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ρώμης, συνεργάστηκε τὴν ἐπόμενη χρονιὰ μὲ τὸν ἑιδιοφόρο τὸν φωτογράφο τὸ βιβλίο γιὰ τὴν Ρώμη.¹ Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, ὅπως καὶ στὸ προηγούμενο, ἡ ιστορικὴ ἀποψη, σχολιασμένη ἀπὸ τὶς φωτογραφίες, ψάχνει τὶς συνέχειες καὶ ἀσυνέχειες στὴν μακρόχρονη κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς πόλης. Προβάλλει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀπ' αὐτὸ ποὺ εἶναι σήμερα ἡ Ρώμη καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ πιστεύει ὅτι ἀντιπροσωπεύει μέσα ἀπὸ τὴν μακρόχρονη ιστορία τῆς. 'Ο μύθος τῶν ιστορικῶν πόλεων, σὲ μεγάλο βαθμὸ δημιουργημα τῶν ξένων, τῶν ταξιδιωτῶν, ἀναζητᾶ τὴν ιστορικὴ τοῦ ἔξηγηση καὶ μέσα ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀναπτυγμένου Βορρᾶ καὶ τοῦ ὑπὸ ἀνάπτυξη Νότου, ἔτσι ἡ Ρώμη ἀλλάζει στρατόπεδο ἀνάλογα καὶ μὲ τὴν θέση αὐτοῦ ποὺ τὴν κοιτάζει. 'Ο συγγραφέας ἀναφερόμενος στὶς ἔργασίες τοῦ συμποσίου γιὰ τὴν «Νοελληνικὴ πόλη»² δείχνει νὰ ἀπορεῖ ἀπὸ τὴν ιστορικὴ τοποθέτηση τῆς Ρώμης δίπλα στὸ Λονδίνο, στὸ Παρίσι, στὸ Βερολίνο, ὅταν ἡ 'Αθήνα ἀπευθύνεται σὲ μιὰ Εύρωπη τοῦ Βορρᾶ.

Στὶς 20 Σεπτ. 1870 κλείνει ἡ ἐποχὴ τῶν ἀγώνων τῆς ιταλικῆς παλιγγενεσίας καὶ ἡ πολιτικὴ διοίκηση τῆς χώρας ὀδηγεῖται στὴν Ρώμη, τὴν διπλὴ πρωτεύουσα ποὺ συγκέντρωνται τὶς προϋποθέσεις ἐνὸς ιταλικοῦ «μεγαλοϊδεατισμοῦ». Σὲ μιὰ σχηματικὴ ἀναλογία, ἡ Κωνσταντινούπολη καὶ ἡ 'Αθήνα

1. Τὸ κείμενο συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ σχολιασμένη βιβλιογραφία κατὰ κεφάλαια.

2. 'Ο A. Caracciolo συμμετεῖχε στὴν στρογγυλὴ τράπεζα τοῦ συμποσίου «Νοελληνικὴ πόλη», 'Αθήνα - 'Ερμούπολη, 26 - 30 Σεπτ. 1984. Τὸ πρακτικὰ τοῦ συμποσίου ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν 'Εταιρεία Μελέτης Νέου 'Ελληνισμοῦ, 'Αθήνα 1985.

μαζί σὲ μία πόλη. "Οπου ή 'Αθήνα, όμως, γίνεται ή έθνική πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους στὰ 1835, προβάλλοντας λίγο ἀργότερα τὴν Μεγάλη 'Ιδέα καὶ ή οἰκουμενική πόλη χάνεται.³ 'Η Ρώμη συνδυάζοντας τὴν παράδοση τῆς πρωτεύουσας τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παπικοῦ κράτους μὲ τὴν ρωμαϊκῆς καταγωγῆς πολιτική πρωτεύουσα τῆς ἐνωμένης 'Ιταλίας τείνει νὰ οὐδετεροποιηθεῖ μέσα στὴν ίσορροπία βόρειας καὶ νότιας 'Ιταλίας. 'Η μακρὰ παράδοση ποὺ ἔχει ἐνσωματώσει ως πρωτεύουσα τῆς ἀνώτατης καθολικῆς ἔξουσίας οἰκουμενικῶν διαστάσεων καὶ τῆς ἀρχαίας ρωμαϊκῆς παράδοσης ἔχουν προετοιμάσει τὴν ὑποδοχὴ τῆς ἀπόφασης τοῦ 1870. Αὐτὸς ὁ δυναμὸς τῆς πόλης εἶναι προσδιοριστικὸς καὶ γιὰ τὸ εἶδος τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς ποὺ διαμορφώνουν τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀληθινὰ κοσμοπολίτικης πόλης, ἀπὸ τοὺς θρησκευόμενους προσκυνητὲς τῆς 'Αγίας "Εδρας ως τοὺς καλλιτέχνες, διανοούμενους ἐπισκέπτες τῆς αἰωνίας πόλης. 'Η πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διχοτόμηση, μὲ τὸν ποταμὸ Τίβερη, ως διαχωριστικὸ σύνορο, συνεχίζεται σ' ὅλο τὸν 19ο αἰ. καὶ παρ' ὅλη τὴν προσπάθεια τοῦ δημάρχου E. Nathan, 1913, γιὰ τὴν δημιουργία τῆς «τρίτης» Ρώμης, δ δρόμος γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Ρώμης στὸ κρατικὸ σύστημα τῆς ἐνωμένης 'Ιταλίας εἶναι δύσκολος.

'Η πρώτη δραστικὴ διευθέτηση τῶν σχέσεων κράτους-ἐκκλησίας θὰ γίνει ἀπὸ τὸν Μουσολίνι, μὲ τὴν ὑπογραφὴ τῶν Patti Lateranensi, 1929. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ή Ρώμη θὰ γίνει τὸ θέατρο μιᾶς λεπτῆς ὑπόθεσης ποὺ ἀφοροῦσε δλη τὴν 'Ιταλία, ἀνάμεσα στὶς ὀλοκληρωτικὲς τάσεις τοῦ φασισμοῦ ἀπὸ τὴν μία καὶ τὶς αὐτονομιστικὲς τάσεις τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Αὐτὴ ή συμβίωση θὰ ξαναδιαταραχθεῖ μὲ τὸ πλησίασμα τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος στὴν λουθηρανικὴ ὅσο καὶ εἰδωλολατρικὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Στὸν πολιτικὸ χῶρο ή σχέση αὐτὴ θὰ βρεῖ τὴν ἔκφρασή της στὴ διάσταση τῆς ίστορικῆς δεξιᾶς καὶ τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας καὶ εἰδικότερα τὴ στιγμὴ ποὺ ή σύγκλιση τῶν συμφερόντων τῶν ρωμαιοκαθολικῶν μὲ τὴν ἐθνικὴ ἀστικὴ τάξη τῆς 'Ιταλίας θ' ἀναζητήσει μιὰ ίσορροπία μὲ τὸ κράτος καὶ τὴν ἐκκλησία.

'Ακόμη καὶ στὴν πολεοδομία τῆς πόλης ή παρέμβαση τῆς ἐκκλησίας θὰ εἶναι καθοριστική. 'Η πόλη ἀπὸ τὸν οἰκοδομικὸ πυρετὸ θὰ φύλασσει στὴν κρίση, μιὰ κρίση όμως ποὺ δὲν θὰ ἔχει ἔντονο κοινωνικὸ ἀντίκτυπο σὲ μιὰ («ἥσυχη») πρωτεύουσα, όπως ή Ρώμη, ὅπου ή βιομηχανικὴ καθυστέρηση εἶχε ἀναβάλει καὶ τὴν δημιουργία ἐργατικοῦ κινήματος. 'Η ἔλλειψη κεφαλαίων, ή προτίμηση γιὰ ἐπενδύσεις στὸν οἰκοδομικὸ τομέα καθὼς καὶ ή ἀπορρόφηση ἀπὸ τὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες ἐμπόδισαν τὶς ἐπενδύσεις σὲ σύγχρονες παραγωγικὲς δραστηριότητες. "Ενα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκαταλειευμένο στὴν ἀνερ-

3. Βλ. B. Παναγιωτόπουλος, «Κωνσταντινούπολη - 'Αθήνα. 'Απὸ τὴν οἰκουμενικὴ πόλη στὴν ἐθνικὴ πρωτεύουσα», στὸ: 'Αθήνα. Πρωτεύουσα - πόλη, τ. II, ἔκδοση τῆς ἐκθεσης «'Αθήνα εὑρωπαϊκή ὑπόθεση», 'Αθήνα 1985, σ. 93 - 94.

γία ζοῦσε άπό τὴν ἐπαιτεία γύρω ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἴδιοματα καὶ τὰ σπίτια τῶν εὐγενῶν. Ἐξάλλου ἡ βιοτεχνία καὶ τὸ λιανεμπόριο λειτουργοῦσαν σὲ συνθῆκες ἀρχαῖκες, γεγονός ποὺ ἀπαγόρευε τὴν ἀνταγωνιστικότητα ἢ τὸν ἐκσυγχρονισμό. Συνεπῶς, μόνο ὁ οἰκονομικὸς χῶρος γύρω ἀπὸ τὴν οἰκοδομὴ δίνει σημεῖα νεωτερισμοῦ ἐκφράζοντας τὴν κερδοσκοπικὴ διάθεση τῶν πλουσίων στρωμάτων τῆς Ρώμης, ποὺ στὴν εἰκοσαετίᾳ 1850 - 1870 γνωρίζει ἀνεπανάληπτη ἐπιτυχία. Ἔχοντας ἐγκαταλείψει τὴν γεωργία καὶ μήν ἀγγίζοντας τὴν σύγχρονη βιομηχανία, ὁ μόνος χῶρος ἀπασχόλησης ποὺ ἀπομένει εἶναι ὁ τριτογενῆς τομέας. Ἀνιχνεύεται καὶ ἐδῶ ἔνα στοιχεῖο συνέχειας ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὴν πατικὴ περίοδο μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ γραφειοκρατία ποὺ πλαισίωνε τὶς ὑπηρεσίες τῆς Ἀγίας Ἐδρας. Βέβαια ἡ γραφειοκρατικὴ στελέχωση τοῦ κράτους ἔγινε σιγά-σιγά καὶ μετὰ τὸ 1900 ἀρχισαν νὰ συρρέουν στὴν πρωτεύουσα μάζες διοικητικῶν ὑπαλλήλων προκαλώντας μιὰ σειρὰ ἀπὸ κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Στὸ πλαίσιο αὐτῶν τῶν κινητοποιήσεων ἡ ζήτηση ἔντυπου ὑλικοῦ ἔδωσε μιὰ ὀθηση στὴν βιομηχανία τοῦ ἔντυπου καὶ γενικότερα στὶς ἐπιχειρήσεις τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης, ὅπως ὁ κινηματογράφος (Cinecittà), ἡ τηλεόραση. Ἔτσι ἡ Ρώμη φθάνει νὰ παρουσιάζει τὴν εἰκόνα ποὺ ἀκριβῶς ξήθειε ν' ἀποφύγει ὁ Μουσολίνι, «μιὰ πόλη κουρασμένων γραφειοκρατῶν ἡ ταξιδιωτῶν μὲ προορισμὸ ν' ἀναδεύουν ἀναμνήσεις».

Μετὰ ἀπὸ ἔνα σύντομο ἀπολογισμὸ τῆς ἴστορικῆς πορείας τῆς Ρώμης μέσα ἀπὸ τὴν συνύπαρξη τῆς διπλῆς της ἰδιότητας δὲν εἶναι ἀτοπη ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τοῦ κράτους δὲν καταφέρνει τελικὰ νὰ γίνει τὸ ἐνεργητικὸ κέντρο τῆς χώρας. Δὲν διαταράσσει τὴν ἴσορροπία ποὺ ἐπιδιώκει τὸ ἐπιχειρηματικὸ κεφάλαιο τοῦ βιορρᾶ μὲ τὴν ἔγγειο ἰδιοκτησία τοῦ νότου. Ἐξελίσσεται σὲ οὐδέτερη πόλη⁴ πολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, καλλιτεχνικῶν συμβόλων, ἀνοικτὴ σὲ συναισθηματικές ἐπενδύσεις. Αὕτη ἡ πορεία διαγράφεται μέσα στὸ κείμενο καὶ τὶς εἰκόνες ποὺ τὸ ντύνουν σ' ἔνα ἐπίπεδο βασιλικῆς ἐξουσίας, ὅπου ἡ πόλη βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾶ.

ΜΑΡΙΑ - ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ

4. Ὁ δρός «οὐδέτερη πόλη» γιὰ τὴν Ρώμη ἐμφανίζεται ἥδη τὸ 1871. B. A. Caracciolo, *Roma Capitale. Dal Risorgimento alla crisi dello stato liberale*, Ρώμη 1959, σ. 40. Αὕτη τὸ βιβλίο ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτη ἐπεξεργασία τοῦ θέματος ἀπὸ τὸν συγγραφέα.